Temat lekcji: Narodziny gospodarki kapitalistycznej i nowożytne poglądy na gospodarkę

Na podstawie podręcznika: Robert Gucman, Historia i Społeczeństwo - Gospodarka, WSIP

Proszę wpisać do zeszytu pod tematem lekcji poniższe punkty:

1. Pojęcie kapitalizmu
2. Czynniki sprzyjające powstaniu kapitalizmu
3. Teorie ekonomiczne:
   a. merkantylizm
   b. fizjokratyzm
      - protekcjonizm celny
   c. liberalizm ekonomiczny
   d. ekonomia klasyczna
   e. leseferyzm
4. Cykle koniunkturalne

Proszę zapoznać się z tekstem:

Nowożytność była epoką wojen, rewolucji i przemian społeczno-gospodarczych. W ich wyniku Europa porzuciła stary i niewydolny już system feudalny i weszła na drogę kapitalizmu. Europejscy filozofowie i ekonomiści sformułowali wówczas poglądy ekonomiczne, które legły u podstaw dzisiejszego rozumienia ekonomii.

CZYM JEST KAPITALIZM

Kapitalizm jest systemem ekonomicznym opartym na prywatnej własności, swobodzie gospodarowania, wolnym obrocie towarami i usługami, wolnej konkurencji między poszczególnymi graczami rynkowymi i swobodzie zawierania umów. Cechują go prywatna inicjatywa gospodarcza i chęć zysku jako główna przyczyna działalności gospodarczej. W kapitalizmie ceny dóbr i usług są ustalane przez grę **popytu** i **podaży**. Wszystkie procesy gospodarcze - jeśli nie ingeruje władza polityczna – zostają uregulowane przez rynki: pracy, dóbr i usług oraz kapitałowy.

Z kapitalizmem jest związany **kapitał**, którym mogą być nie tylko pieniądze, lecz także wszystkie inne surowce i przedmioty służące do wytworzenia dochodu, czyli do prowadzenia produkcji, handlu lub świadczenia usług. Te źródła i przedmioty nazywa się **aktywami**. Majątek przeznaczony do konsumpcji albo do tezauryzacji nie jest kapitałem. Może się jednak nim stać, jeśli jego właściciel **zainwestuje** go w produkcję przeznaczoną na sprzedaż, handel lub usługi.

CZYNNIKI SPRZYJAJĄCE POWSTANIU KAPITALIZMU

Pod koniec XV i na początku XVI w. miało miejsce wiele procesów, które na zawsze zmieniły oblicze Europy. W ich wyniku część państw europejskich ostatecznie odeszła od zasad feudalizmu w gospodarce i przyjęła nowy model gospodarczy - kapitalizm. Zmiany te nie zawsze były błyskawiczne. W niektórych państwach, np. w Holandii i Anglii, następowały bardzo szybko, w innych powoli i ciągnęły się przez całą nowożytność, a w niektórych nie

nastąpiły wcale (np. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów). Przyczyn pojawienia się kapitalizmu było wiele. Warto prześledzić najważniejsze z nich.
Korzeni kapitalizmu można doszukiwać się w epoce renesansu i w hasłach reformacji, która w sferze politycznej doprowadziła do osłabienia Kościoła katolickiego i papiestwa. Pod jej wpływem zmieniło się także podejście do gospodarki. W myśl zasad kalwinizmu **bogactwo** było **symbolem Bożej łaski**, a nie oznaką grzechu. Praca zaczęła być postrzegana jako forma modlitwy, a efekty tej pracy - jako nagroda od Boga. Kalwinizm zezwolił też na zysk z pożyczek na procent. Obecnie jednak część badaczy uważa, że specyficzna etyka protestancka miała niewielki wpływ na rozwój gospodarczy Europy Zachodniej.
W wyniku nowożytnych przemian wykształciły się grupy społeczne, które wkrótce stały się liderami przemian gospodarczych. Należały do nich m.in. bogate mieszczaństwo Anglii, Holandii i Francji, trudniące się handlem, wytwórczością i obrotem pieniędzmi, zwane później **burżuazją**, oraz nowoczesna szlachta dbająca o rozwój gospodarczy swoich majątków. Ludzie ci odrzucali stare średniowieczne zasady i pielęgnowali takie cnoty jak pracowitość, oszczędność i przedsiębiorczość.

POLITYKA A POCZĄTKI KAPITALIZMU

W ostatnim okresie średniowiecza wiele państw europejskich zjednoczyło się po okresie rozbicia politycznego. Umacniała się w nich władza monarsza, która z czasem w niektórych krajach (np. we Francji czy państwach Habsburgów) przyjęła postać **monarchii absolutnej**. Zmiany te popierali przedstawiciele burżuazji oraz średniej szlachty, w silnych i stabilnych rządach widzący klucz do dobrobytu ekonomicznego. Podstawą działalności takich państw stała się sprawnie działająca administracja centralna i lokalna oraz zaciężna armia, składająca się z plebejskiej piechoty uzbrojonej w broń palną oraz artylerię. Monarchia absolutna mogła podbijać terytoria sąsiadów, ale jej funkcjonowanie było niezwykle kosztowne. Władcy zdobywali fundusze, zaciągając pożyczki, konfiskując majątki Kościoła, wreszcie zastawiając królewskie dobra ziemskie zwane królewszczyznami. Coraz częściej przejmowali je przedstawiciele nowych, aktywnych ekonomicznie grup społecznych, m.in. rosnącej w siłę burżuazji. Niektóre państwa europejskie poszły w czasach nowożytnych inną drogą. W Holandii i Anglii, a pod koniec epoki nowożytnej także we Francji, doszło do **rewolucji**, dzięki którym w sferze ekonomicznej wiodącą rolę gospodarczą zaczęły odgrywać nowoczesna szlachta oraz mieszczaństwo.

SKĄD WZIĄĆ KAPITAŁ?

Od XVI do XVIII w. w Europie Zachodniej trwało gromadzenie kapitałów. Niektórzy badacze nazywają to zjawisko **pierwotną akumulacją kapitału**. Uważa się także, że był to niezbędny warunek przejścia od feudalizmu do gospodarki kapitalistycznej. Kapitał mógł pochodzić z rożnych źródeł. Pierwszym z nich były **dochody z ziemi**. Rentę gruntową otrzymywaną przez właścicieli ziemskich inwestowano później w rozmaite przedsięwzięcia handlowe, produkcję przemysłową itd. Do akumulacji kapitału w Anglii przyczynił się także **proces grodzeń**, czyli kumulacji ziemi przez wielkich właścicieli ziemskich.
Ważnym źródłem akumulacji były kolonie. Państwa i prywatni przedsiębiorcy importowali z nich szlachetne kruszce, kompanie handlowe czerpały zaś ogromne dochody z handlu kolonialnego. W państwach protestanckich do akumulacji przyczyniło się ograniczanie

wydatków na towary luksusowe oraz oszczędzanie, będące realizacją protestanckiego podejścia do zagadnień ekonomicznych.
Kraje te uzyskały też ogromne kapitały z majątków skonfiskowanych Kościołowi katolickiemu. Kapitał powstawał także z obrotu pieniędzmi - z kredytów udzielanych przedsiębiorcom prywatnym i państwu, handlu akcjami kompanii handlowych itd. Zgromadzone pieniądze posłużyły do inwestowania w przedsiębiorstwa przemysłowe. Pierwszym państwem, które od połowy XVIII zaczęło budować nowoczesny przemysł, była Wielka Brytania. Później za jej przykładem poszły inne kraje Europy Zachodniej.

MERKANTYLIZM

W czasach nowożytnych w Europie Zachodniej miały miejsce pierwsze próby stworzenia teoretycznych podstaw do rozbudowy potęgi gospodarczej państwa. W XVII w. narodziła się myśl ekonomiczna zwana **merkantylizmem**. Stworzyli ją głownie przedsiębiorcy handlowi, kiedy w wyniku odkryć geograficznych dynamicznie zaczął się rozwijać handel międzynarodowy.
Zdaniem merkantylistów o potędze państwa decyduje **nagromadzony pieniądz kruszcowy**. Powiększenie jego zapasów mogło nastąpić tylko dzięki dodatniemu bilansowi w handlu zagranicznym. Zwolennicy tej teorii uważali, że rola państwa powinna polegać z jednej strony na zachęcaniu do produkcji towarów, na które był popyt w innych państwach, i ułatwianiu ich eksportu, z drugiej zaś - na utrudnianiu importu towarów z zagranicy, zwłaszcza produktów konsumpcyjnych i luksusowych. Można było tego dokonać wielorako, m.in. przez tzw. **protekcjonizm celny**, czyli nakładanie bardzo niskich ceł na towary wywożone z kraju, a wysokich - na surowce i towary importowane. Inny sposób stanowiły zwolnienia podatkowe i specjalne dopłaty oraz dbałość o rozwój gałęzi przemysłu produkujących na eksport. Celem państwa miało stać się zapewnienie **samowystarczalności gospodarczej** (**autarkii**) w zakresie towarów i surowców strategicznych (przeznaczonych do rozbudowy armii i floty wojennej) oraz żywności, a także troska o rozwój kolonii, które dostarczają surowców, niewolników i deficytowych towarów.

Merkantylizm był pierwszą myślą ekonomiczną, która dopuszczała i ściśle określała rolę państwa w gospodarce, czyli **interwencjonizm państwowy**. Merkantylizm najpełniej realizowano w XVII-wiecznej Francji. Najwybitniejszym jego przedstawicielem był **Jean-Baptiste Colbert** (1619-1683) – długoletni minister finansów na dworze Ludwika XIV.

Jean-Baptiste Colbert
źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Colbert

W Anglii i Holandii stosowano z kolei **merkantylizm handlowy**, opierający się głownie na handlu morskim. W krajach Europy Środkowej i Wschodniej, przede wszystkim w monarchii Habsburgów i w Prusach, stosowano w XVII i XVIII w. odmianę merkantylizmu zwaną **kameralizmem**, która postulowała jak najpełniejsze gospodarowanie zasobami ludzkimi w gospodarce.

FIZJOKRATYZM

W połowie XVIII w. we Francji narodził się **fizjokratyzm**. Zwolennicy tej myśli ekonomicznej uważali, że źródłem potęgi i bogactwa państwa jest **rolnictwo**. Sądzili oni, że tylko ono daje nadwyżkę ekonomiczną odpowiadającą ponoszonym nakładom, zwaną **czystym produktem**. Twierdzili, iż rzemiosło, przemysł i handel pozostają działalnością „jałową", ponieważ nie zapewniają czystego produktu (występuje on, oczywiście, w tych gałęziach gospodarki, jednak w XVIII w. tego nie dostrzegano). Zdaniem fizjokratów działalność gospodarcza powinna się opierać na wyłącznej własności i wolności osobistej, które sprawiają, że właściciel gospodaruje według własnego uznania i nie jest w tym krępowany regulacjami państwowymi. Czołowym przedstawicielem fizjokratyzmu był **François Quesnay** (1694- I774).

źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Tablica_ekonomiczna#/media/Plik:Quesnay_Portrait.jpg

LIBERALIZM EKONOMICZNY

Liberalizm to system poglądów ekonomicznych, gospodarczych i politycznych, który wykształcił się na przełomie XVIII i XIX w. z myśli oświeceniowej. Postulował jak najszerszą wolność jednostki, a jednocześnie sprzeciwiał się władzy absolutnej, państwu policyjnemu i Kościołowi. Postulował również zniesienie pozostałości feudalnych (takich jak pańszczyzna) i przywilejów szlachty. Liberalni myśliciele postulowali także wprowadzenie ustroju demokratycznego oraz równości obywateli wobec prawa. W sferze gospodarczej propagowano stosowanie **liberalizmu gospodarczego**. W myśl jego zasad należało znieść wszystkie bariery krępujące rozwój gospodarczy i wolną konkurencję. Państwo, zdaniem ideologów liberalizmu gospodarczego, miało być „nocnym stróżem". Jego rola powinna się sprowadzać do zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego oraz rozwiązywania problemów, których nie mogą rozwiązać prywatni przedsiębiorcy (pieniądze na ich rozwiązywanie powinny jednak pochodzić od samych przedsiębiorców).

EKONOMIA KLASYCZNA

Od lat 70. XVIII w. do połowy XIX w. rozwijała się tzw. **ekonomia klasyczna** – pierwsza w czasach nowożytnych „szkoła" myśli ekonomicznej. Zdaniem jej przedstawicieli gospodarka rządzi się własnymi, niezależnymi od człowieka prawami. Wszelkie ingerencje państwa,

tak jak czyniono to w czasach merkantylizmu, są dla gospodarki szkodliwe (rola państwa powinna sprowadzać się do ochrony granic i tworzenia korzystnych warunków dla przedsiębiorców). Ludzie powinni mieć wolność działań gospodarczych, ponieważ w swych poczynaniach kierują się własnym interesem i przyczyniają się do rozwoju gospodarczego. Regulatorem gospodarki powinna być wolna konkurencja.

Najwybitniejszymi przedstawicielami ekonomii klasycznej byli filozof i ekonomista **Adam Smith** (1723-1790) oraz ekonomista **David Ricardo** (1772-1823). Smith w dziele *Bogactwo narodów* przeprowadził pierwszą naukową analizę zjawisk ekonomicznych.

Adam Smith

źródło: https://ekonomiaigospodarka.blogspot.com/2014/09/socjalista-adam-smith.html

Przedstawił ekonomiczne zalety wolnego rynku i opisał działanie tzw. **niewidzialnej ręki rynku**. W myśl tej teorii gospodarka sama się reguluje, a ludzie wykonują pewne czynności z egoistycznej chęci realizowania własnych potrzeb. Czynności te składają się jednak na realizację potrzeb społecznych. Z kolei David Ricardo w swym głównym dziele *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania* udowodnił, że wartość produktu jest określona przez nakłady pracy niezbędne do jego wytworzenia. Ricardo to także twórca teorii **kosztów komparatywnych**.
Jego zdaniem państwo powinno się skupić na produkcji tych towarów, które może wytworzyć najtaniej, a następnie je eksportować. Myśliciel twierdził, że nie ma sensu produkować towarów, które taniej można sprowadzić z zagranicy, płacąc za nie środkami pozyskanymi z eksportu dóbr wytwarzanych u siebie. Podejście takie sprzyjało ponadto międzynarodowemu podziałowi pracy. Ricardo krytykował też podatki, które uszczuplały kapitał, popierał zaś opodatkowanie towarów luksusowych i dochodów właścicieli ziemskich.

LESEFERYZM

Smith i Ricardo byli zwolennikami **leseferyzmu** (od francuskiego *laissez faire* - pozwólcie działać) - poglądu społeczno-gospodarczego głoszącego wolność ekonomiczną jednostki. Leseferyści postulowali, że należy pozwolić ludziom działać, gdyż oni sami najlepiej wiedzą, co jest dla nich najlepsze. W sferze gospodarczej oznaczało to swobodę zarobkowania i handlowania, dlatego leseferyzm utożsamia się z wolnym handlem. Wyznawcy leseferyzmu twierdzili ponadto, że państwo nie powinno angażować się w gospodarkę.

CYKLE KONIUNKTURALNE

Pod koniec XVIII w. zauważono, że gospodarką rządzą **cykle koniunkturalne**. Każdy z nich dzielił się na cztery fazy: **kryzys**, **depresję**, **ożywienie** i **rozkwit**. W czasie kryzysu następowało załamanie produkcji, spadały ceny i wzrastało bezrobocie. Wraz z rozwojem gospodarczym świata i budowaniem przez gospodarki rożnych państw i kontynentów

gospodarki światowej kryzysy stawały się coraz bardziej dotkliwe. Ich przyczynami były przede wszystkim nadprodukcja i niedostateczny popyt.
Wiele osób szukało pracy w fabrykach. Ich właściciele mogli zatem obniżać płace i utrzymywać je na niskim poziomie, a dzięki temu - zwiększać produkcję. Po jakimś czasie towary przemysłowe przestawały znajdować nabywców, ponieważ coraz gorzej opłacani robotnicy nie mogli sobie pozwolić na ich zakup. Zmniejszano produkcję, zwalniano pracowników, co w jeszcze większym stopniu wpływało na spadek siły nabywczej społeczeństwa. Wreszcie przedsiębiorstwa bankrutowały. Innymi przyczynami kryzysów w czasach nowożytnych i w XIX w. były klęski nieurodzaju w rolnictwie. Wzrastały wówczas ceny żywności, a to wiązało się z obniżeniem siły nabywczej ludności (słabo opłacani robotnicy musieli wydawać więcej pieniędzy na żywność, a ograniczać wydatki na towary przemysłowe). Później następował stan depresji, podczas którego wskaźniki gospodarcze utrzymywały się na niskim poziomie. Po jakimś czasie pojawiało się ożywienie - rosła aktywność gospodarcza, która ciągnęła za sobą wzrost zatrudnienia, zarobków i cen. Społeczeństwo odzyskiwało siłę nabywczą i robiło coraz większe zakupy. Następował rozkwit gospodarczy, w którym wszystkie wskaźniki szybowały w górę. Następnie, po jakimś czasie, przychodził kolejny kryzys i cykl się powtarzał.

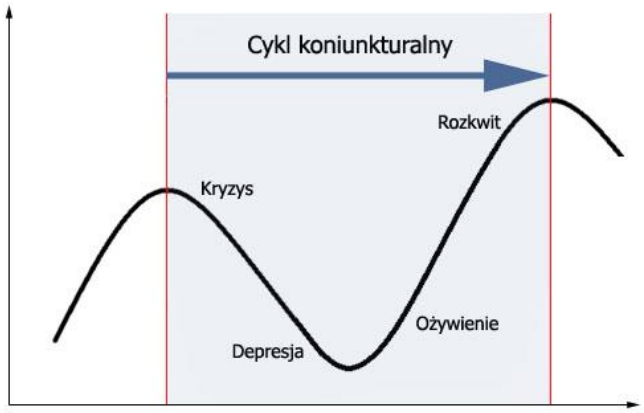

źródło: http://obiznes.pl/cykl-koniunkturalny-i-okresy-stagnacyjne.html

Praca domowa W ZESZYCIE PRZEDMIOTOWYM:

1. Wyjaśnij pojęcia: Popyt, podaż, tezauryzacja. depresja (w znaczeniu ekonomicznym/geograficznym).
2. Na podstawie powyższego tekstu i innych źródeł wypisz w punktach czynniki sprzyjające powstaniu kapitalizmu

Czas realizacji pracy domowej:
dla klasy III TBa – 8.05 godz. 15^{00}
dla klasy III TBI – 11.05 godz. 15^{00}

Zdjęcie/zdjęcia pracy domowej wykonanej w zeszycie przedmiotowym proszę wysłać na adres czajkazspipow@wp.pl w określonym wyżej terminie. W temacie wiadomości proszę wpisać (w dokładnie takiej kolejności) nazwisko, imię, klasa i nr z dziennika.